

RECENZII ȘI NOTIȚE BIBLIOGRAFICE

BOOK REVIEWS

Ernst Müller, Falko Schmieder: *Begriffsgeschichte und historische Semantik. Ein kritisches Kompendium*, Suhrkamp Verlag, Berlin, 2016.

Acest volum este un instrument de lucru foarte util pentru cei interesați de o serie de subdomenii ale științei istorice, precum istoria intelectuală, istoria culturală, istoria conceptelor, analiza discursului istoric, semantica istorică etc. Pentru teologie, lucrarea poate fi folosită ca un ghid metodologic cu ajutorul căruia pot fi abordate o serie de domenii de cercetare, cum ar fi istoria dogmelor, istoria conceptelor teologice etc. Cu alte cuvinte, un astfel de volum poate oferi noi impulsuri cercetării teologice, recordând-o discursului internațional din domeniul științelor umaniste.

Prin acest volum, cei doi autori, cercetători în cadrul *Leibniz-Zentrum für Literatur- und Kulturforschung* din Berlin, realizează o cartografiere minuțioasă a principalelor domenii din cadrul științelor umaniste care se ocupă cu analiza semnificațiilor/sensurilor cu care oamenii au investit de-a lungul timpului diferite elemente și fenomene ale lumii materiale și spirituale.

Volumul este împărțit în șase capitole, fiecare dintre ele fiind dedicat câte unui domeniu sau unui grup de domenii înrudite: filosofie (I), istorie, istoria ideilor politice, științe sociale (II), științele limbii și comunicării, filologie (III), istoria cunoașterii și a științei (IV), știința culturii, istorie culturală, studii culturale (V), instituții, reviste, mari enciclopedii (VI). Desigur, fiecare dintre aceste domenii de cercetare are propria sa identitate determinată de felul în care se raportează la originea, codificarea (lingvistică, imagistică etc.) și transmiterea semnificațiilor/semanticii, dar în același timp ele sunt subsumabile domeniilor mai largi ale istoriei conceptelor și ale semanticii sociale. La rândul lor, aceste două domenii au în comun mediul limbii (*das Medium der Sprache*), în sensul că ambele domenii cercetează semnificațiile și transformările acestora în cadrul limbii și transmit la rândul lor rezultatele cercetării prin intermediul limbii (p. 13).

Lucrarea lui Müller și Schmieder stă astfel sub semnul reconstruirii interdisciplinare a apariției și evoluției domeniilor istoriei conceptuale și al semanticii sociale. În acest sens volumul trasează o istorie a principalelor concepte teoretizate în cadrul filosofiei moderne începând cu perioada iluministă. Este evidențiat, de exemplu, rolul pe care l-a jucat lucrarea lui G.W.F. Hegel, *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, în cadrul procesului de elaborare a unei metodologii prin care să fie abordată istoria conceptelor și este subliniată, de asemenea, contribuția esențială a lui Reinhart Koselleck în cadrul acesteia. Numele lui Koselleck este practic de nedespărțit de domeniul istoriei conceptelor pe care l-a ilustrat, în primul rând, prin masiva lucrare *Geschichtliche Grundbegriffe: Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland* (8 volume), apărută între 1972 și 1997, pe care a coordonat-o alături de Otto Brunner și Werner Conze. Volumul de față trasează cadrul intelectual al devenirii intelectuale a lui Koselleck și pune în lumină

Recenzii

influența decisivă pe care Carl Schmitt a avut-o asupra acesteia. Kosellek însuși a mărturisit că Schmitt a fost cel care l-a îndemnat să cerceteze în mod comparativ lexicoanele prin prisma întrebării: ce semnificație anume are un anumit termen într-o anumită perioadă istorică, într-un anumit loc și pentru o anumită persoană; teza de doctorat a lui Kosellek din 1954, *Kritik und Krise. Eine Studie zur Pathogenese der bürgerlichen Welt*, poartă amprenta acestei metode de cercetare pe care Schmitt o folosise deja printre altele în *Politische Theologie. Vier Kapitel zur Lehre von der Souveränität* din 1922 (vezi p. 278f.).

Punctul de maxim al discursului referitor la specificul metodologic al istoriei conceptelor politice a fost atins însă o dată cu publicarea lucrării *Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik* (1960), în care H.-G. Gadamer arată că procesul de interpretare al unui text, al unui concept etc. nu este act autonom al hermeneutului, ci acesta are loc întotdeauna în cadrul unei tradiții care influențează direct procesul prezent de atribuire a semnificațiilor (Capitolul 1).

O atenție deosebită este acordată contribuțiilor tradiției sociologice germane în domeniul semanticii sociale. O problemă centrală cu care s-a confruntat sociologia conceptelor inițiată de Max Weber a fost cea a istoricității conceptelor: cu alte cuvinte, cât de adecvată este folosirea unui concept în secolul al XX-lea, de exemplu, de vreme ce el a fost elaborat pentru a desemna o realitate din trecut care între timp și-a modificat trăsăturile? Pentru a răspunde acestei probleme Carl Mannheim și Niklas Luhmann au dezvoltat o sociologie a cunoașterii (*Wissenssoziologie*), respectiv o semantică socială (*soziale Semantik*), pentru a explica relația dintre schimbarea socială și transformarea semnificațiilor conceptelor (Capitolul 2).

Dacă primele cinci capitole abordează procesul de constituire al istoriei conceptelor și al semanticii sociale ca discipline distincte, cel de-al șaselea este dedicat prezentării instituțiilor care au contribuit în mod esențial la impunerea istoriei conceptelor ca domeniu distinct în cadrul științei istorice. În acest sens sunt analizate instituții precum *Die Mainzer Akademie und das Archiv für Begriffsgeschichte* și proiecte culturale ca enciclopedia *Geschichtliche Grundbegriffe: Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland*, deja amintită mai sus.

Trebuie spus că istoria conceptelor este un instrument de cercetare abordat în mod creativ și în România. Ea este ilustrată în primul rând de prof. dr. Victor Neumann de la Universitatea de Vest din Timișoara, istoric și filosof al culturii, care a aplicat această metodologie, în special, în ceea ce privește conceptele referitoare la definirea identității naționale românești începând cu epoca Iluminismului (vezi, în primul rând, cărțile: *Tentația lui Homo Europaeus. Geneza ideilor moderne în Europa Centrală și de Sud-Est*, Editura Științifică, București, 1991, și *Conceptul de națiune la români și unguri: un studiu despre identitățile politice*, Institutul European, Iași, 2013). E timpul ca și teologia ortodoxă română să își lărgescă orizonturile spre asemenea noi abordări, care sunt în măsură să arunce o lumină nouă asupra proceselor istorice și a modului în care este conceptualizată tradiția, sprijinind astfel misiunea teologului de a găsi mereu căi noi de exprimare a adevărului creștin, în limbaj inteligibil fiecărui timp istoric.

Alina PĂTRU